

Skipulagsstofnun
b.t. Sigurðar Ásbjörnssonar
Borgartún 7b
105 REYKJAVÍK

Garðabær, 3. mars 2022
Málsnúmer: 202201-0082
LA/IAS/SS

Efni: Umsögn um matsáætlun efnistöku í Litla Sandfelli.

Vísað er í tölvupóst frá Skipulagsstofnun, dags. 31. janúar 2022, þar sem óskað er eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar Íslands um matsáætlun efnistöku á Litla Sandfelli í Ölfusi, skv. 21. gr. laga um umhverfismat framkvæmda og áætlana nr. 111/2021.

Náttúrufræðistofnun hefur kynnt sér meðfylgjandi matsáætlun og telur að veigamesti þátturinn sé umfang og eðli framkvæmdarinnar og að taka þurfi til skoðunar út frá ýmsum hliðum þá staðreynd að fyrirhugað er að fjarlægja heilt fjall úr náttúru Ísland og flytja úr landi. Fyrir utan þau verulegu óafturkræfu áhrif sem framkvæmdin mun hafa á jarðminjar með hátt verndargildi og landslag, vakna upp grundvallarspurningar um táknræna og siðfræðilega þýðingu þess að áberandi fjall sé fjarlægt í heilu lagi úr íslenskri náttúru. Ekki er víst að ferli mats á umhverfisáhrifum sé best til þess fallið að svara slíkum spurningum á fullnægjandi hátt en mikilvægt er að benda á þessa hlið málsins að mati Náttúrufræðistofnunar.

Í nálægð við Litla Sandfell eru þrjú svæði á náttúruminjasrá sem aðrar náttúruminjar. Það eru Eldborgir við Lambafell (nr. 753), Eldborg undir Meitlum (nr. 754) og Raufarhólshellir (nr. 755). Þetta eru allt vinsæl útivistarsvæði með mikil tækifæri til framtíðar fyrir ferðaþjónustu. Leitahraun sem umlykur Litla Sandfell er nútímahraun og nýtur sérstakrar verndar samkvæmt 61 gr. náttúruverndarlaga (60/2013). Móberg er nokkuð algeng bergmyndun á Íslandi en hefur hátt verndargildi á heimsvísu. Móbergsfjöll, sem eru yfirleitt mynduð við gos undir jökli á ísöld, ásamt hraunflákum og gígum sem hafa myndast á nútíma, einkenna jarðfræði Íslands og íslenskt landslag.

Nú þegar er mikil ásókn í efni úr móbergsmýndunum sem er nýtt í ýmsar framkvæmdir hér á landi. Má þar m.a. nefna nálægar efnisnámur við Litla Sandfell eins og Lambafell og Ingólfsfjall, en gífurlega miklu magni af efni hefur verið mokað úr þeim fjöllum á síðustu árum. Náttúrufræðistofnun telur ekki æskilegt að til viðbótar við núverandi efnistökur hér á landi verði farið í að moka burt heilu móbergfellunum til útflutnings. Slík efnistaka mun valda varanlegum og óafturkræfum breytingum á jarðmyndunum sem hafa hátt verndargildi, ásamt breytingum á landslagi. Litla Sandfell stendur stakt í nálægð við Þrengslaveg. Þrátt fyrir að vera fremur lítið er það áberandi kennileyti í landslaginu og mjög aðgengilegt t.d. göngufólki. Áhrif á ásýnd landslags verða því umtalsverð af framkvæmdinni og meta þarf áhrif þess á landslagsheildir á svæðinu sem og á útivistargildi og gildi fyrir ferðaþjónustu, fræðslu o.fl..

Í matsskýrslu er fjallað um hið mikla kolefnisspor sem verður við framleiðslu á sementi erlendis og að slík framleiðsla sé ábyrg fyrir um 8% af öllu CO₂ sem losað er af mannavöldum á jörðinni. Íslenska móbergið er talið henta vel í framleiðslu á sementi og geti komið í staðinn fyrir núverandi íblöndunarefni. Einn tilgangur verkefnisins snýr að lækkingu á kolefnisspori byggingariðnaðarins á Íslandi og í norður Evrópu. Í þessu tilfelli vill Náttúrufræðistofnun benda á að kolefnisspor sements er skráð í framleiðslulandinu, en aftur á móti mun efnistakan, rekstur námuvinnslutækja og véla, ásamt flutningi og útflutningi á móbergi til erlendra sementsframleiðenda skrifast sem kolefnisspor á Ísland. Þessu þarf að gera grein fyrir í frummatsskýrslu og taka með í útreikningum á kolefnisspori.

Náttúrufræðistofnun telur það áhyggjuefni hvernig efnistaka á Ísland er að þróast út í útflutning á hráefni í stórum stíl s.s. hráefni fyrir sementsframleiðslu erlendis. Mýrdalssandur hefur verið metin gott hráefni í slíka framleiðslu og er fyrirhugað að flytja hann í miklu magni í gegnum Þorlákshöfn til Evrópu. Nú á að gera það sama með móbergsmýndunina í Litla Sandfelli, en rannsóknir sýna að móberg getur einnig hentað vel sem íblöndunarefni í sement.

Gert er ráð fyrir að 15 milljón m³ af efni megi vinna úr Litla Sandfelli sem verður grafið burt og flutt af svæðinu. Í matsáætluninni er minnst á að einhver hluti efnistökkunnar verður notaður í nálægar framkvæmdir en ekki kemur fram hverjar þær eru.

Sýna þarf lagnaleið á 4 km rafstreng frá Raufarhólshelli að Litla Sandfelli, en slík lögn mun að mestu leiti vera innan nútímahrauns sem nýtur sérstakrar verndar.

Gera þarf grein fyrir rykmyndun við mulning á móberginu og áhrif þess á nærliggjandi gróðurþekju og einnig áhrif á umferð í Þrengslum.

Fyrirhuguð efnistaka er á mörkum fjarsvæðis og grannsvæðis vatnsverndar. Grunnvatnsstraumur svæðisins liggur til suðurs þar sem eru vatnsból íbúa Þorlákshafnar og vatnstaka í tengslum við ýmiskonar fyrirtæki s.s. átöppunarverksmiðjan Iceland Glacial. Gera þarf grein fyrir mögulegum áhrifum efnistökkunnar á Litla Sandfelli á vatnsverndarsvæðið og viðbragðsáætlunum varðandi mengunarslys.

Náttúrufræðistofnun telur að horfa þurfi heildstætt á efnistöku og efnisflutninga og samlegðaráhrif mismunandi fyrirtækja sem standa í að selja efni til útflutnings og þá sérstaklega þarf að skoða hvort Þorlákshöfn ráði við allan þennan efnisflutning. Þar er nú þegar útflutningur á Hekluvíkri, til stendur að flytja mikið magn (1,43 milljónir m³ á ári) af Mýrdalssandi frá Þorlákshöfn og þá er fyrirhugað að bæta við muldu móbergi úr Litla Sandfelli (500.000 m³ á ári).

Náttúrufræðistofnun setur fram eftirfarandi atriði til skoðunar sem vissulega tengist efnistöku í Litla Sandfelli:

- Hver verða samfélagslegu áhrifin þar sem haugsetning og flutningur á lausum jarðefnum verður gífurlega mikill alla daga ársins?
- Hvernig verður komið í veg fyrir ryk- og sandfok innan byggðar Þorlákshafnar og við Litla Sandfell?
- Hvernig ráða núverandi þjóðvegir landsins við slíkt magn af þungaflutningum allan ársins hring?
- Hver er slyshættan af slíkum flutningum á þjóðvegum landsins?

Náttúrufræðistofnun gerir ekki frekari athugasemdir við framangreinda matsáætlun en áskilur sér rétt til að koma að frekari athugasemdum á síðari stigum málsins gerist þörf á því.

Virðingarfyllt,

Snorri Sigurðsson
Sviðsstjóri náttúruverndarsviðs.